

Szó- és szólásmagyarázatok

Baráber. Tömörkény Istvánnak 1907-ben közzétett Baráberok című elbeszélése (Pesti Hírlap 1907. 272. szám; legújabb kiadása Tömörkény István: Hajnali sötétben. Elbeszélések 1905—1910. Bp. [1958.] 220—6) óta szociográfiai, néprajzi és nyelvészeti irodalmunkban, valamint szépirodalmunkban időnként fel-feltűnik a népnyelvi *baráber* (vö. Kiss Lajos: A szegény ember élete. Bp., é. n. 128, 271; Katona Imre: Ethn. 67: 13—28; Kúnos Ignác: Nyr. 53: 85—6; Nagy Lajos: MNy. 22: 48—9; Áprily Lajos: Apám emléke. — Ábel füstje. Bp., 1957. 48; Szentiványi Kálmán: Burján, a baráber. — Népszabadság 1960. ápr. 10.). Jelentése: 'olyan, rendszerint idegenből bevándorolt vagy munkahelyről munkahelyre vándorló, otthontalan, gyakran züllött életű munkás, aki többnyire út, vasút, híd építésénél, folyók szabályozásánál, olykor bányákban, gyárakban végez szakképzettséget nem igénylő munkát' (vö. ÉrtSz. 1: 414; Ethn. 67: 13). Újabban rosszálló árnyalat nélkül is használatos 'ezermesterkedő építőipari vándormunkás' értelemben (Ethn. 67: 15). Nyelvjárásainkból a szónak számos alak- és jelentés-változatát jegyezték föl: Szeged *barábër* (Ethn. 67: 15; SzegSz. 1: 410); Csongrád, Szentes, Szegvár, Hódmezővásárhely *barábél* (Ethn. 67: 15); Csongrád *brámbél* (Ethn. 67: 15); Mindszent *brábél* (Ethn. 67: 15); Kemenesalja *bërábër* 'kubikos' (NyF. 33: 19); Petrozény *paráber* 'piacon ácsorgó, munkekerülő csavargó' (MNy. 13: 56). Helyenként *parábel*, *berábel*, *brábel* alakot is hallani (Ethn. 67: 15).

A *baráber* eredetéről sokáig folyt vita nyelvészeti irodalmunkban, de megnyugtató megoldás nem született. Az ÉrtSz. 1: 361 szerint eredete ismeretlen. Bogdánfy Ödön egy állítólagos német *Bauräuber* 'építkezéseknél dolgozó hitvány alak' szóból származtatta (MNy. 12: 25). Szentgáli Antal szerint a *baráber* a vasúti, alagút- és vízi munkások védőszentjének, Szent Borbálának német *Barbara* nevéből alakult (MNy. 20: 79—80). Kúnos Ignác szerint szavunk délszláv közvetítéssel a török *beräber* 'együtt, együttesen' határozószóból származik (Nyr. 53: 85—6; vö. Spitzer Leó: Nyr. 55: 96; Balassa József: A m. ny. szót. 1: 62). Várady Zoltán egy állítólagos német *Begraber* 'a felszíni szénfejtésnél maradt gödröket elegyengető munkás' szóból magyarázta a *baráber*-t (MNy. 21: 283). Nagy Lajos irodalmi idézet alapján azt a véleményt nyilvánította, hogy a magyar *baráber* a bibliai *Barrabás* nevére visszamenő olasz *baraba* 'nincstelen, földönfutó' főnévvel függ össze (MNy. 22: 48—9). — Az ismertetett megfejtési kísérletek között nincs egy sem, amelyiknek alak- vagy jelentéstani nehézsége ne volna. Némely esetben a forrásként feltüntetett idegen szó megléte is gyanús (német *Bauräuber*, *Begraber*). Igaza volt Katona Imrének, aki az 1956 előtti kutatásokat összefoglalva csak ennyit fogadott el biztosnak: „A *baráber* szó kétségkívül nem magyar eredetű... Németes hangzásúnak tűnik...” (Ethn. 67: 15).

Josef Matl grazi professzornak 1958-ban megjelent, gazdag néprajzi és nyelvészeti anyagon felépített tanulmánya lehetővé teszi, hogy *baráber* szavunk eredeztetésének sokat vitatott kérdését megnyugtató módon lezárhassuk (Südlöst-Forschungen 17:

94—100). A *baráber* a következő idegen szavakkal, illetve szócsaládokkal függ össze: bolgár *барáба*, *барáбин* 'olasz kőfejtő munkás; bányamunkás; pénztelen, torprongyos szegény ember' (К. Костов: Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов. София. 1957. 175), *барабина*, *барамина*¹ 'kőfejtők által használatos fogazott élű feszítővas' (К. Костов: i. m. 174); szerb-horvát *baràba* 'csavargó; csőcselék' (Ristić—Kangrga 2: 18; И. И. Толстой: Сербско-хорв.—русск. слов. 29), *barabski knez* 'bandagazda, munkacsapat vezetője' (J. Matl: i. m. 96), *barabèrija*¹ 'nyomorult föld, cudar világ' (Ristić—Kangrga 2: 18), *baràbisati* 'csavargó módjára viselkedik, csavarog; csirkefogóskodik, szélhámoskodik; robotol, gürcöl' (И. И. Толстой: i. m. 29; Ristić — Kangrga 2: 18); szlovén *baràba* 'semmirekellő, naplopó' (K. Štrekelj: Denkschriften der kais. Akad. der Wiss. Phil.-hist. Kl. 50. Band. 3: 3); Felső-Tisza és Ung völgyi kárpátukrán *барабеп* 'olasz vasúti munkás' (Bonkáló Sándor közlése alapján Nyr. 53: 85); szlovák *baràber* 'vasút vagy alagút építésén dolgozó munkás; piszkos ember', *baràberský* 'ilyen személyre jellemző, hozzá tartozó' (Slov. slovensk. jaz. 1: 71; A. V. Isačenko: Slovensko-ruský prekl. slov. 1: 19); cseh *baraba* 'alagútépítő munkás; semmirekellő, naplopó' (F. Trávníček; Slov. jaz. česk. 47; Přír. slov. jaz. česk. 1: 77); bajor-osztrák *Paràber* (*Baràber*), *Baraba* 'főleg utak építésén dolgozó betanítatlan segédmunkás; semmirekellő, csavargó', *parabern* (*barabern*) 'egy helyen való letelepedés nélkül olyan, szakképzettséget nem igénylő munkát végez, amely állandó jövedelmet nem biztosít' (J. Matl: i. m. 95).

E szavak forrása az északi olasz nyelvjárásokban használatos *barabba*, *baraba* 'csavargó, semmirekellő, naplopó' (J. Matl: i. m. 99—100; К. Костов: i. m. 145; V. Machek: Et. sl. jaz. česk. a slovensk. 25). Az olasz szó a Pontius Pilátustól Jézus helyett szabadon bocsátott bibliai Barabbás latin *Barrabbās* (Máté 27: 16; Márk 15: 7) nevére megy vissza, mely maga arámi eredetű, és feltehetően két szóból — *bar* 'fiú' és *abba* 'atya' (tkp. tehát 'az atya fia') — tevődött össze (A. Prati: Voc. et. it. 100; C. Battisti—G. Alessio: Diz. et. it. 1: 427; W. Meyer-Lübke: Rom. et. Wb.³ 940).

A bajor-osztrák *Paràber*, *Baràber* olasz eredetijéhez képest *-er* képzővel bővült. A németben ugyanis az idegen eredetű foglalkozásnevek olykor *-er* képzőt vesznek fel; vö. *Hatschierer* 'lovas katona; csendőr' *Kassierer* 'pénztáros', *Marketender* 'markotányos', *Rabbiner* 'rabbi' (F. Kluge: Et. Wb. der dt. Sp.¹⁷ 292, 355, 462, 576). A magyar *baràber* a bajor-osztrák *Baràber* átvétele. A szlovák *baràber*, kárpátukrán *барабеп* ugyancsak e bajor-osztrák szóra megy vissza, de alkalmasint a magyar *baràber*, *beràber* közvetítésével.

A *baràber*-t tehát német jövevényszavaink között kell nyilvántartanunk. A kiterjedt külföldi rokonsággal rendelkező szó azonban végső soron — amint erre már Nagy Lajos rámutatott — a messze vidékekre elvándorolt olasz építő- és földmunkások emléket őrizi.

Kiss Lajos

Giccsőr. A Nagyszótár jelenkori újságnyelvi gyűjtéseinek kijelölése során akadt meg szemem Fehér Rózsa „Legyen a kép is szellemi közszükségleti cikk” című írásának következő szakaszán: „A parasztság egyelőre még alig néhány százalékkal szerepel a vásárlók listáján. Ez a réteg, sajnos, jórészt a nagyon ártalmas *giccsőr-hálózat* kezében van, akik [!] hattyús, galambos, ballerínás »műremekeikkel« elárasztják a legeldugottabb falvakat is. Ezek az ízlésromboló *giccsőrök* művészeti zsúri által nem ellenőrzött mázománnyokat árusítanak, adót nem fizetnek; nemegyszer a Képcsarnokok nevében jelennek meg és sózzák rá ízlésrontó portékájukat a hozzá nem értőkre” (Magyar Nemzet 1960.

¹ E szavak képzésmódja nem világos.